

Om begrebet humor – med stadigt hensyn til Kierkegaard

Af Ivan Ž. Sørensen

“I’m not”

Monty Python-filmen *Life of Brian* (fra 1972) foregår på Jesus’ tid, og hovedpersonen Brian har ikke så få lighedspunkter med Jesus. Også Brian korsfæstes, for eksempel. Men inden det når så vidt, vågner han en morgen ved larm fra pladsen nede foran huset. “Brian, Brian,” lyder det. Han føler sig nødsaget til at gå ud på balkonen og holde en tale til folket, og som enhver god politisk taler koncentrerer han sit budskab i slagkraftige slogans: “Don’t follow leaders,” siger han. “You are all individuals”. Folkemassen svarer i kor – som folkemasser jo gør: “Yes, we are all individuals.” Komikken skærpes: “You are all different!” – “Yes, we are all different,” replicerer hoben. Men så zoomes der ind på en lille palæstinenser midt i folkemængden som stritter imod. “Yes, we are all different,” skriger massen i kor. “I’m not!”, siger den lille palæstinenser. De andre tysser irriteret på ham.

Her har vi Kierkegaards “hin enkelte”, ham der skiller sig ud fra massen. Og først med denne frigørelse kan individet begynde sin vandring gennem stadierne på livets vej. Jeg vender om lidt tilbage til dette eksempel, men inden da nogle indledende kedsommelige betragtninger.

Titlen på denne artikel refererer til Kierkegaards doktordisputats *Om Begrebet Ironi. Med stadigt Hensyn til Socrates* (1841). Kierkegaards titel er imidlertid i sig selv ironisk, idet ironi (ligesom humor) slet ikke er et begreb, men et *fænomen* (Paul de Man, s. 13, Pirandello, s. 148); Kierkegaard omtaler også ironi og humor som *lidenskaber*, som han eller hans pseudonym hævder at være nok så bekendt med (SV 5, s. 48). Man kan også sige at ironi og humor er *instrumenter* der tjener til at dekonstruere eller demobilisere alle konstruktioner og systemer, al spekulation og dogmatik. Det er et afgørende punkt i den italienske forfatter Luigi Pirandellos essay *Om humor* fra 1916: “På grund af en indre, helt særegen og essentiel proces må humoren nødvendigvis dekomponere, bringe uorden, splid; mens kunsten i almindelighed, sådan som retorikken lærte os den i skolerne, frem for alt var ydre *komposition*, en logisk ordnet harmoni.” (Pirandello, s. 61).

Under alle omstændigheder: ironi og humor undviger ethvert forsøg på begrebsliggørelse. Det er grunden til at fænomenet ikke egentlig kan bestemmes, men kun indkredsnes – eller omkredsnes. I det følgende skelner jeg mellem humor som *et filosofisk fænomen*, dvs. som en eksistensbestemmelse eller en livsanskuelse på den ene side, og på den anden side humor som *litterært fænomen*, som en mulig forfatter- eller læserposition.

Livet leves forlæns, men forstås baglæns (Jour. JJ 167, 1843, SKS 18, s. 194). Denne berømte Kierkegaard-sentens kan med en lille ændring gælde min indfaldsvinkel på humoren hos Kierkegaard: *Teksterne* skrives forlæns, men *værket* (dvs. forfatterskabet) forstås baglæns. Hvad humoren angår, så er den i “værket” et filosofisk anliggende, en livsanskuelse – i Kierkegaards egen ‘baglæns forståelse’; mens humor i teksterne snarere udfoldes som en strategi; det er en mulig forfatter- og læserposition, eller man kan, sat på spidsen sige, at det er *tekstens selvudfoldelse*. Altså et ‘forlæns’ litterært fænomen.

Modsætningen mellem filosofien og digteren Kierkegaard overvindes ikke uden videre med betegnelsen “digterfilosoffen”; ofte viser det sig at de enkelte tekster ikke vil indordne sig i værket, i stadielæren, i eksistensfilosofien – i Kierkegaards ekspliciterede efterrationali-

sering. Eller omvendt: "værket" lader sig ikke udlede af den enkelte tekst. Det der er på færde er, at humoren driver gæk med tænkeren.¹

Den filosofiske vinkel - værket

Jeg skal eksemplificere denne modstilling af tekst og værk, litteratur og filosofi, digter og filosof.

Kierkegaard skriver og skriver, dag og nat, hele tiden, han vandrer rundt i sin lejlighed på Nytorv i København, tænkende, hen til skrivepulten, fjeren i blækket... Men undertiden føler han det som om han bare er et redskab: "den skrivende Haand er min, men det er ikke min Haandskrift", konstaterer han forundret (Pap. VII 1B, 80,2). Skrivningen afbrydes kun af hans daglige ture på gader og stræder, hvorfra han bringer fiskekællinger, musikanter og andet godtfolk ind i teksterne. Ja selv Jesus Kristus ser han for sig, midt på gaden, som en samtidig... der af samtidens lærde anses for en galning. (SV 16, s. 49ff).

Kierkegaard skriver, det ene værk efter det andet, en regulær *grafomani*, teksterne sprøjter ud af ham – fra han som 25-årig i 1838 udgiver sin første bog, til han som 42-årig i 1855 falder om på gaden og kort tid efter dør, mens han er midt i sin "kirkekamp". 55 bind i den igangværende nyudgivelse af *Søren Kierkegaards Skrifter*. Der er nok at gå i lag med!

Men midtvejs gennem forfatterskabet standser han op og gør status, kommenterer de enkelte tekster og sætter dem ind i en helhed, prøver at forstå sit *værk* baglæns. "Værk-teorien" opsummeres således: "hele Forfatter-Virksomhedens Total-Tanke er denne: det at blive Christen." (SV 18, s. 93).

I den berømte stadielære indskydes to grænseområder eller "confinier": "Ironie er Confiniet imellem det Æsthetiske og Ethiske; Humor Confiniet mellem det Ethiske og det Religiøse." (SV 10, s. 179). Det højeste livsstadium er altså det religiøse, nærmere bestemt kristendommen. Og humoren er det standpunkt der ligger lige før det religiøse.

DET ÆSTETISKE	ironi	DET ETISKE	humor	DET RELIGIØSE
---------------	-------	------------	-------	---------------

Grundlæggende for humoristen – på den tildelte plads i systemet – er at han har en væsentlig forestilling om *lidelsen* og om lidelsens forhold til *existens*, altså ligesom den religiøse. "Men saa er det Humoristen gjør den svigefulde Vending og tilbagekalder Lidelsen i Spøgens Form" (SV 10, s. 133). Dette aspekt er gennemgående i alle forsøg på at indkredse humor: der er et element af alvor, lidelse, vemod – jf. Piet Heins grug: "Den, som kun / tar spøg for spøg / og alvor / kun alvorligt, / han og hun / har faktisk fattet / begge dele / dårligt."

Nært forbundet med denne iboende dobbelthed i humor er et andet aspekt, nemlig at den sammenknytter de involverede i samtalen eller situationen, i et fællesskab. Kierkegaard modstiller humoren med ironi i et eksempel:

Om Socrates fortælles der, at en Mand kom til ham og beklagede sig over, at Folk bagvaskede ham i hans Fraværelse; Socrates svarede: "er det Noget at bryde sig om, *mig er det saa ligegyldigt hvad Folk gjøre ved mig i min Fraværelse, at de endog gjerne maae slaae mig i min Fraværelse.*"

Denne Replik er correct Ironie [fastslår Kierkegaard]; den er uden den Sympathie hvorved Socrates kunde med den Anden danne en fælleds Situation. ... Socrates siger mindre end Manden, thi Bagvaskelse er dog et Noget, men at slaae En i Ens Fraværelse

¹ Min skelnen mellem værk og tekst er inspireret af Peer E. Sørensens artikel "Skyerne om efteråret. Om den kierkegaardske Text." (se litt.liste nedenfor). Roland Barthes skelner på en lidt anden måde i "Fra værk til tekst"; for ham er 'værket' en håndgribelighed der f.eks. kan stå på en boghylde, mens 'teksten' er et metodologisk felt, den "erfares kun gennem et arbejde, en produktion. Heraf følger, at Teksten ikke kan bringes til ro... Teksten er det, som bevæger sig mod grænsen for reglerne for sproglig ytring (rationaliteten, læseligheden etc.)" (s. 37f) – og hermed er den ikke bare paradoksal, som Barthes siger, den er også humor.

er intetsigende. En humoristisk Replik maa derimod altid have noget Dybsindigt, skjøndt skjult i Spøgen, og maa derfor sige Mere. ...

Hvis derimod hiin af Bagvaskelse forfulgte Mand havde sagt hvad han sagde til Socrates, til en ung Pige f.Ex., beklaget sig over Den og Den, at han talte ilde om ham i hans Fraværelse, og den unge Pige svarede: *saa maa jeg da kunne prise mig lykkelig, thi mig har han ganske glemmt*: saa har denne Replik en Anklang af det Humoristiske... (SV 10, s. 222)

– dels på grund af den smertelige erindring som pigen udtrykker, utvivlsomt med et smil på læben. Dels på grund af at hun skaber en fælles referenceramme. Under alle omstændigheder: hun siger virkelig *mere...* meget mere end Sokrates.

Et andet eksempel på en humoristisk replik, som Kierkegaard nævner, drejer sig om en ung kvinde ved en selskabelig lejlighed:

... foranlediget ved en ulykkelig Begivenhed, der bragtes paa Omtale, yttrede [hun] sin Smerte over Livet, at det dog kun holder saa lidet af hvad det lover: “nei, den lykkelige Barndom, eller rettere Barnets Lykke!” Hun taug, bøiede sig ned til et Barn, der kjelent klyngede sig ved hende, og klappede den Lilles Kind. En Talende, hvis Bevægethed kjendeligen sympathiserede med den unge Kone, vedblev: “*ja, og fremfor Alt den Barndommens Lykke at faae Prygl*”, derpaa vendte han sig bort og talte til Fruen i Husset, der just gik forbi.

De øvrige gæster tog denne bemærkning som ironi, fordi de ikke opdagede smerten – og “netop fordi der i Humor altid er en skjult Smerte, er der ogsaa en Sympathie.”

Nu tjener sådanne eksempler på humor i *Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift* til at indrangere humoren i “systemet”. Der er altid noget tilbageskuende i humoren: ”Humoristen har bestandig god Tid, fordi han har Evighedens gode Tid bag ved sig. ... Christendom er Retningen fremad til at blive Christen.” (SV 10, s. 265f). Ikke desto mindre: “Humor fatter det Totale” – og det vil også sige forfatterskabets total-tanke: det at blive kristen. Ja man kan gå så vidt som at sige at humor ved hvad kristendom er! “Men just som den skal til at forklare, bliver den selv utaalmodig, tilbagekalder Alt: “det vilde nok blive for vidtløftigt og for dybt-gaaende, jeg tilbagekalder derfor Alt og giver Pengene igjen.” (SV 10, s. 223).

Og det bliver jeg også nødt til at gøre!

Den litterære vinkel – teksten

Jeg vender tilbage til det æstetiske, humoren i kunst og litteratur – til den lille palæstinenser i filmen *Life of Brian* og hans replik til massens selvmodsigende bekendelse: “We are all different.” – “I’m not”.

Humorens perspektiv fortaber sig i horisonten, i meningsløshed, det rene vrøvl, hvis man prøver at udlægge den rationelt, den lader sig ikke forklare, end ikke i lange udredninger – men den fattes let, i et glimt, i en brøkdelt af et sekund – blot ikke med fornuften.

At det er humor viser sig jo i første omgang ved at vi, tilhørerne, ikke kan lade være med umiddelbart at le. Men i modsætning til en ironisk bemærkning, så griner vi her ikke ad et andet menneske, her er ikke noget offer, ikke nogen det går ud over og som vil føle sig ramt eller såret af replikken.

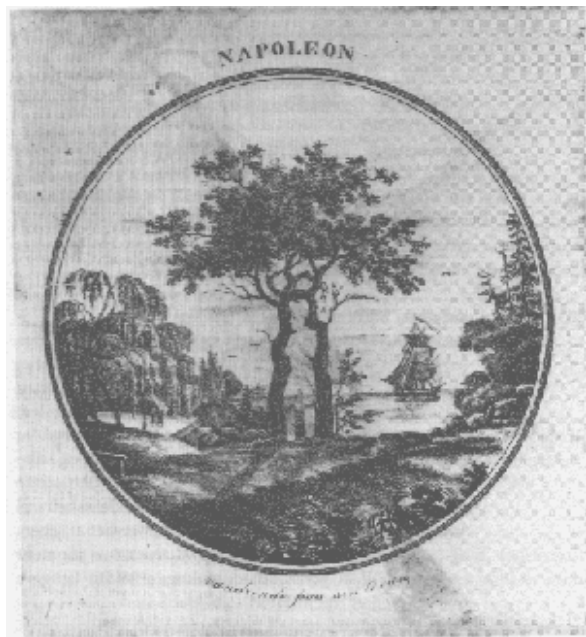
Rummer replikken også et stænk af vemod? I så fald skyldes det tabet af fællesskabet med de andre, overraskelsen over folkets reaktion og demokratiets forfald, skuffelsen over majoriteten der kun tænker på sig selv, den pludselige erkendelse af den usle mentale almentilstand.

Men det litterært-humoristiske i replikken ligger i at den faktisk ikke peger på et objekt – og heller ikke et subjekt: den lille palæstinenser er – tilsyneladende og glimtvis – selvudslettende, i modsætning til den evigt selvhævdende ironiker. Replikken er dekonstruerende, for

hele den vestlige kulturs grundspørgsmål om identitet og individualitet, den platoniske dualitet mellem væsen og fænomen opløses i intet – med det lille “I’m not”; der ydermere, når man inkluderer allusionen til Hamlets ”to be, or not to be”, sender sindet på udflugt i uendeligheden. “Fra utallige Steder svares der, naar der raabes,” hedder det i Kierkegaards lovprisning til efteråret – som er en lovprisning til hans egen tekst. I et glimt, i et ekko runger tomrummet, tavsheden, intetheden som selve meningens og betydningens sted – sådan som Gilles Deleuze formulerer det, idet han samtidig henviser til zen-buddhismens “oplysning”. (*Om humor*, s. 101f).

Kierkegaard taler tilsvarende om at “dette tomme Rum, dette Intet er det, der gjemmer det Vigtigste”. Denne bemærkning ligger på linie med Kierkegaards stadige bemærkninger om at han ikke selv er herre over sin skrift, men samtidig rummer den i et koncentrat en hel poetik. Jeg skal citere tekststykket i sin helhed. Det stammer fra “Om Begrebet Ironi”, og der allude-res til et stik der forestiller Napoleons grav. Udgiverne af *SKS* har fundet billedet på det Kongelige Bibliotek i København og anbragt det i kommentarbindet:

Der eksisterer et stykke, som forestiller Napoleons Grav. To store Træer overskygge den. Videre er der ikke at see paa Stykket, og den umiddelbare Iagt-tager seer ikke Andet. Imellem de to Træer er der et tomt Rum; Idet øjet følger langs med dets Contur-Omrids, fremtræder pludselig af dette Intet Napoleon selv, og nu er det umuligt at lade ham forsvinde igjen. Det Øie, der engang har seet ham, seer ham, seer ham nu med en næsten ængstende Nødvendighed altid. Saaledes ogsaa med Socrates’ Replikker. Man hører hans Taler, ligesom man seer Træerne, hans Ord betyde det, de lyde paa, ligesom Træerne ere Træer, der er ikke en eneste Stavelse, der giver et Vink om en anden Fortolkning, ligesom der ikke er en eneste Streg, der antyder Napoleon, og dog, dette tomme Rum, dette Intet er det, der gjemmer det Vigtigste. (SV 1, s. 78).²

Et eksempel på hvordan intetheden taler hos Kierkegaard – og hvordan teksten stritter imod værket –, findes i den smukkeste tekst, jeg kender af ham. Det er et lille fragment, ufærdigt, men formet som et symposium, hvor dagens emne er en “Lovtale til Efteråret”. Teksten findes i hans “Papirer” og den stammer fra 1846 (Pap. VII 1B, 205-210). Det er bemærkelsesværdigt, fordi det er samme år som han noterer i sin dagbog at han ikke selv er herre over sin skrift, og samme år som han bestræber sig så ihærdigt på – i *Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift* – at gøre sit “værk” til et hele. Her sidder han så og skriver et fragment der undsiger hele værket.

Teksten er tænkt som “en Replik af en humoristisk Individualitet”. Den består af 5 taler der lovpriser efteråret som henholdsvis lysternes tid, skyernes tid, tonernes tid, farvernes tid og erindringens tid. Alle koncentrerer de sig om det flygtige. Lad mig her blot nævne taleren der priser efteråret som skyernes tid:

² Lars Erslev Andersen citerer dette stykke om Napoleon i “Humor – kontingens og fællesskab”, og han argumenterer – inspireret af Roland Barthes – for at det anviser en ’erotisk’ læsning “der betoner forholdet mellem teksten og dens læser som et spil af forskelle”, Kierkegaard opfordrer os til “at investere energien i det tomme rum mellem teksten og læseren.” (s. 115f og 118).

Betänk hvad Du kunde ønske at være – et Msk? Det kunde dog vel neppe falde noget Msk. ind. En Engel? Det er kjedeligt. et Træ? det er for langvarigt og for beroliget. en Ko? Det er for solid en Existents. Nei en Sky – om Efteraaret. Det gad jeg være. Den øvrige Deel af Aaret vilde jeg opholde mig skjult etsteds, ell. i Intet, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes: jeg vil ikke være til...

Standpunktet er som snydt ud af næsen på æstetikerens, som vi kender ham fra *Enten-Eller*, og der gøres også direkte opmærksom på figurens *fortvivelse* – som bunder i at forestillingen om en fri og ubundet tilværelse som sky fordufter i substansløshed, i intet, i melankoliens dæmoni, og i en alt andet end tvangfri variationstrang.³

Hos taleren der priser efteråret som farvernes tid, går sproget helt amok i en mixture af rablen og bratte afbrydelser:

Sommeren, den er Ro. Men saa kommer Efteraaret og med Efteraaret Lidenskaberne, og med Lidenskaberne Uroen, og med Uroen Farven, og med Lidenskabens Uro Farvens Vexel og Skiften. At skifte Farve er jo netop Udtrykket for Uro Lidenskabens Uro. Og Efteraaret skifter Farve. I Modsætning til Sommeren maa man sige at det Eiendoml. ved Efteraaret er: at skifte Farve. ... Modsætningerne ere om Efteraaret i ethvert øieblik saa stærkt i Bevægelse, at det er som en idelig Skiften. Man kan nemlig ikke see alle Modsætninger paa een Gang og saaledes fremkommer Vexelen derved, at man seer de samme Modsætninger sammen med en ny Modsætning og saaledes fremdeles. ...

Konfronteret med Kierkegaards monumentale værk – de 55 blå bind, kvantiteten såvel som de kvalitative fordringer i *værket* om det eksistentielle valg, personlighedsdannelse, opbyggelighed og en kristen tro som man ikke kommer let til – forledes man let til at vende sig bort, magtesløs. Men æstetikerens i *Enten-Eller* angiver vejen ad hvilken man kan komme i gang, begynde, og begynde igen og igen: “Man seer Midten af et Theater-Stykke, læser tredje Deel af en Bog. Derved faaer man en ganske anden Nydelse end den, Forfatteren har været saa god at tiltænke En.” (SV 2, s. 276).

Kierkegaard skitserer her en humoristisk læserposition; Pirandello reflekterer på den anden side over betingelserne for en tilsvarende rolle for forfatteren: “Humoren kræver en ubetinget livlig, fri, spontan og umiddelbar bevægelse i sproget,” fastslår Pirandello, ”en bevægelse som man kun opnår, når formen skabes på ny hver gang.” (s. 65).

Den store humor

Der er i hele Kierkegaards værk, i alle hans forskelligartede tekster, en modsætning mellem det æstetisk dekonstruerende, ironi og humor, på den ene side, og hele det religiøst-opbyggelige på den anden side. Det egentligt befriende ved Kierkegaard er at han peger på – noget! Han gør opmærksom på – noget! Og herved trækker han læseren til sig, ind i et ‘sympatetisk’ fællesskab. Så slipper han ham igen, efter at han har tvunget ham til at forholde sig: til sig selv, til Kristus – eller til Intet! Det er det overordnede humoristiske perspektiv i teksten – bagom værket.

Der er læsere der mener at være særligt disponeret for Kierkegaard-studier, og efterhånden som de fordyber sig i værket, synker de længere og længere ned i tungsind, melankoli og fortvivelse. Deres foretrukne titler er *Frygt og Bæven*, *Begrebet Angst*, *Sygdommen til Døden*. Der er filosoferne der laver begrebsgymnastik, gradbøjer Kierkegaard i forhold til Kant og Hegel og Heidegger, you name them. Så er der de religiøse læsere, hvoraf nogle vil

³ Peer E. Sørensen påpeger (s. 135) denne dæmoniske undertone i teksten i modsætning til den ellers så højt besungne ‘vexeldrift’, en vekslen som også prises umiddelbart i et første udkast til “Lovtalen” fra 1845: “Vexel opflammer Lysten, naar Qvinden staaer tryk og rolig, da hidser hun ikke, men naar hun skifter Farve, da betyder denne Vexel: hurtigt hurtig.” (Pap. VI A 89-91).

gøre Kierkegaard til protestant eller katolik eller zen-buddhist. Der er de politiske læsere, der ser ham som individualismens store profet.

Og så er der de læsere der indtager en humoristisk læserposition. Hvorfor læser de Kierkegaard? Er han ikke bare et kuriosum, et fortidslevn? – Først og fremmest vil jeg sige at de – eller VI – har det rigtig godt i samværet med Kierkegaard, bl.a. fordi vi hos ham nyder en vis respekt. “De forargede” kalder han os – os der siger nejtak, når han gør os opmærksom på Kristus-skikkelsen. Kristus er skillevejen, anstødsstenen. Foran ham er der to muligheder: forargelsen eller troen, siger han (*Indøvelse i Christendom*, SV 16, s. 85).

De forargede “vide som oftest meget god Beskeed om det Religieuse: de vide med Bestemthed, at de ikke ville have med det at gjøre.” Og dem foretrækker Kierkegaard så absolut fremfor dem der “uden at vide, hvor det Religieuse egentligen ligger, snart underdanigt, snart hoffærdigt, men altid uheldigt ville tage sig af dets Forklaring. En ulykkelig, en jaloux Elsker kan vide lige saa god Beskeed om det Erotiske som den lykkelige, og saaledes veed ogsaa en Forarget paa sin Viis lige saa god Beskeed som en Troende om det Religieuse. Da nu vor Tid kun sjeldent opviser en i stor Forstand Troende, saa maa man altid være glad ved, at der er nogle ret flinke Forargede.” (*Stadier paa Livets Vei*, SV 8, s. 264). Dette siges om humoristen par excellence hos Kierkegaard: Heinrich Heine.

Men ikke nok med at vi, de forargede, under læsningen kan fryde os over respekten, nej læsningen *af teksterne* er i sig selv ren fryd – *jouissance*, som man på fransk benævner den erotisk-lignende nydelse ved selve læse- og skriveakten. Kierkegaard er sgu morsom!

Et sidste eksempel: I sin argumentation for det grundsynspunkt at “Inderligheden og Subjektiviteten er Sandheden” ved Kierkegaard meget vel at rationalisterne, dem der sværger til den objektive videnskab, vil slå ham i hovedet med den risiko der ligger i at inderligheden let fører direkte ind i galskaben. Rationalisterne føler sig sikre ved at holde sig til de nøgne facts, til den objektive sandhed.

For at lede dem ud af denne vildfarelse, fortæller Climacus nu, i *Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift*, en lille historie. Det er en gal mand som flygter fra dårekisten. På vej ind til byen, hvor han vil besøge en ven, siger han meget fornuftigt til sig selv:

det gjælder da om, at Du ved Din Tales objektive Sandhed fuldelig overbeviser ethvert Menneske om, at hvad Din Forstand angaaer, da er Alt vel. Som han gaaer og tænker over dette, seer han en Keglekugle liggende paa Jorden, den tager han op, putter i Kjoleskjødets Lomme. For hvert Skridt han gjør, slaaer denne Kugle ham med Respekt at sige paa R-, og for hver Gang den saaledes rammer ham, siger han: bum, Jorden er rund. Han kommer til Hovedstaden, besøger strax en af sine Venner, han vil overbevise ham, at han ikke er gal, gaaer derfor op og ned af Gulvet og siger bestandigt: bum, Jorden er rund.

Vennen indser jo straks at manden ikke er vel forvaret, han tilkalder en læge og den gale bliver genanbragt i dårekisten. Fortællingen er i sig selv tragisk, men den skal tjene til at demonstrere at den moderne tids filosoffer og systemmagere ikke skal vide sig for sikre:

Den objektive Sandhed som saadan afgjør ingenlunde, at Den, som udtaler den, er forstandig, tvertimod kan den endogsaa forraade at Manden er gal, uagtet det er aldeles sandt og især objektivt sandt hvad han siger. (SV 9, s. 162).

Det livsbekræftende ved humoren er, at den trækker tæppet væk under enhver *-isme* – rationalisme, individualisme, liberalisme, kommunisme, nationalisme. Og *umorismo!* Humoren er demonterende, dekonstruerende – og det gælder både i litteratur, filosofi og politik. I sidste instans accepterer humoren tilværelsens kontingens, foranderligheden, den ustandselige strøm, bevægelsen. Man kan sige at humoren *forsoner sig* med kontingensen, med døden –

med den evige frelses fravær! Denne forsoning er beskrevet meget smukt i Karen Blixens ”En Herregaardshistorie” (*Sidste Fortællinger*, 1957):

“For første Gang i sit Liv tænkte [Ulrikke] paa at ogsaa hun selv engang skulle dø. Det forekom hende da som om alle andre Mennesker som hun kendte stod udsatte og svimle paa Randen af en høj Klippe, om hvis Fod Døden brødes som et bundløst, mørkt Hav, mens den for hende selv laa som et udstrakt, lavt Vand, hvori hun, let opskørtet og smilende, kunde vade ud.” (s. 193).

At forsone sig med verdens endelighed er dog på ingen måde ensbetydende med at forlige sig med denne verdens mørkemænd og potentater. Tværtimod. Hvor uforsonligheden er uundgåelig mobiliserer humoristen ironien og satiren.

Lad mig afrunde med et bud på *Den store Humor*, titlen på Harald Høffdings bog fra 1916. Heri hævder han – inspireret af, men også i polemik med Kierkegaard – humorens førsteplads i en verdslig, anstændig og ansvarsbevidst livsanskuelse. “Den store Humor vil være forbunden med en stadig Søgen og staar i Modsætning til al dogmatisk Visdom, hvad enten den optræder i den sunde Menneskeforstands, Videnskabens eller Religionens Navn.” (s. 58).

Litteratur

- Andersen, Lars Erslev: “Humor – kontingens og fællesskab, in: *Passage* nr. 17, Århus 1994
Barthes, Roland: “Fra Værk til Tekst”, in: *Kultur & Klasse* nr. 40, 1981
Blixen, Karen: *Sidste Fortællinger*, Gyldendal 1957
de Man, Paul: “Ironibegrebet” (1977), in: *Passage* nr. 17, Århus 1994
Deleuze, Gilles: “Om humor”, in: *Passage* nr. 17, Århus 1994
Høffding, Harald: *Den store Humor* (1916), Gyldendal 1967
Kierkegaard, Søren: *Samlede Værker* (SV), bd. 1-20, Gyldendal 1962-64
-, Søren Kierkegaards Skrifter (SKS), bd. 1-7, Gad 1997-2002
Pirandello, Luigi: *L'umorismo* (1908/1921), Mondadori, Milano 1992 / norsk udg.: *Om humor*, Pax Forlag, Oslo 1994.
Sørensen, Peer E.: “Skyerne om efteråret. Om den kierkegaardske Tekst”, in: Ole Engberg (red.): *Eksperimenter. Læsninger i Søren Kierkegaards forfatterskab*, Modtryk, Århus 1993

--

Appendix

Søren Kierkegaard, *Lovtale over Efteraaret*

1846, Papirer VII1, B 205-210

205 cfr. Journalen JJ p. 216.217

Lovtale over Efteraaret.

(efter det Franske).

NB. Jeg tænker den Maade at mystificere paa skal være probat.

Efteraaret er: Lysternes Tid, Farvernes Tid, Skyernes Tid, Lyd-Tonernes Tid (Lyden forplaner sig langt hurtigere og ligesom livligere end i den trykkende Sommervarme) Erindringens tid.

Til 205:

206 Leve Efteraaret! Der er af Champagnen kun eet Glas som er værd at drikke, og af Stegen kun eet Stykke som er værd at spise, og der er kun een Gang da en Pige er værd at elske, og egl. kun een Pige der er det værd denne ene Gang:
og kun Efteraaret er “Aarstiden”.

207 Lovtale over Efteraaret

af 5 personer som endes med et Tutti.

Skal bruges som en Replik af en humoristisk Individualitet.

No 2.

Efteraaret er Skyernes Tid. Ifølge den nordiske Mythologie dannedes som bekendt, Skyerne af Kæmpen ...s Hjerne. Og sandeligen der gives intet bedre Sindbillede paa Skyerne end Tanker og intet bedre paa Tanker end Skyer – Skyer er Hjernesvind og hvad er Tanker Andet. See, derfor bliver man træt af alt Andet men ikke af Skyerne – om Efteraaret, der igjen er Tænkningens Tid. Jeg har forlængst træt opgivet Mskheden skjøndt jeg dog ell. netop fordi jeg har studeret den grundigt. Jeg begyndte som Yngling med at elske ældre Mænd – og blev kjed deraf; derpaa elskede jeg som selv <lidt> Ældre Ynglinge og blev kjed deraf; saa kom de unge Piger – og saa Matronerne, det Bedste unægteligt, men det er idel Forfængelighed selv hvor de som en Matrone har overstaet Fatalia. Træt vendte jeg mig fra Mskheden og humoristisk til hine Skabninger, der vel ikke som Msk. gjøre Prætension paa at være Skabningens Underværk, men dog, maaskee just derfor, ere meget underholdende, fordi de ikke prætere saa meget: jeg mener Kørerne. Og unægteligt stiftede jeg ogsaa saa vel paa Fælleden som andetsteds mange interessante Bekjendtskaber – jeg glemmer aldrig den Blakkede – og de glade Timer o:s:v: – men dog blev jeg ked deraf.

Men af Skyerne <--> om Efteraaret aldrig. Man kjender neppe Skyerne igjen saa forandrede ere de, og Den som aldrig saae dem om Efteraaret saae dem aldrig. Om Vinteren er det for koldt at see paa Skyerne – om Sommeren ere de dvaske, søvnige – men om Efteraaret: drømmende. (udføres) – Om Sommeren staae de stille og kjede sig – om Efteraaret ile de som de flygtige Drømmersker. Om Sommeren er det som gad de ikke hænge deroppe – om Efteraaret lege de med hinanden i livsalig Tidsfordriv, ile hinanden forbi, mødes skilles, længes igjen efter hinanden, blande Farverne (som Venner blande Blod) med hinanden, blive til Eet, skjøndt dog de Tvendes Eienommelighed skinner igjennem.

Stat derfor stille Du som kalder Dig en Tænkner, betragt Skyerne – om Efteraaret. Har Du før tænkt over Andet, saa tænk om igjen. Betænk hvad Du kunde ønske at være – et Msk? Det kunde dog vel neppe falde noget Msk. ind. En Engel? Det er kjedeligt. et Træ? det er for langvarigt og for beroliget. en Ko? Det er for solid en Existens. Nei en Sky – om Efteraaret. Det gad jeg være. Den øvrige Deel af Aaret vilde jeg opholde mig skjult etsteds, ell. i Intet, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes: jeg vil ikke være til – men hvert Efteraar vilde jeg leve den Maaned. [Pålangs i Marginen: eller jeg vilde leve skjult som en Tanke, indtil Efteraaret kom, da jeg blev en Sky]. En Sky er i sig selv et ganske anseeligt Stykke (og jeg vilde da ikke være saadan en lille bitte Makrel-Sky), jeg vilde være en stor, velskabt Sky. Men trods Størrelse er Skyen tillige Letheden selv, elastisk og har tillige, forsaavidt den ikke har musicalsk Sands (hvad den dog har) Farve-Sands: den veed at bade sig i Farver.

Leve derfor Efteraaret. Med dette Bæger hilser jeg erindrende Eder I dybsindige og dog saa flygtige Tænkere, I, mine bedste Tanker, hvem man ganske kan tilegne sig uden Plagiat. Naar Efteraaret kommer, kaster jeg mig i en Vogn, trækker Forlæderets overdyne helt op over hovedet, hylder mig i en kappe – saa kun mine øjne blive tilbage, med hvilke jeg griber efter Eder. Naar da Kudsken kjører saa hurtigt som Heste formaa det (ak ak hvad er dog dette modSkyer) da er det mig, som var jeg ogsaa blevet en Sky.

208 No 3.

Efteraaret er Tonernes Tid.

Hvis man vilde tænke sig en Trompeter, som er falden i Søvn med Trompeten for Munden: kunde man saa sige at høre Noget? – Hvor det maa være kjedeligt at være Eccho om Sommeren. Den lumre Luft i Skoven gjør at Eccho selv ikke er der. Men om Efteraaret. Blot der hører Eccho den Elskedes Røst – Alt er forelsket i Eccho, venter blot paa at give Gjenlyd. Thi Efteraaret er Oprømted. Fra utallige Steder svares der, naar der raabes.

209 No 4.

Efteraaret er Farvernes Tid.

Hvad er Farve? det er, hvad betyder Farve? Farve er den synlige Bevægelse og Uro, ligesom Tonen er den hørlige. Alt, hvis Eiendommelighed er Ro Ubevægethed, maa derfor ikke have Farve. En Mathematiker vilde ikke male en Triangel; Sommeren er Ro, serenitas, derfor farveløs, den stadige blaae Himmel er netop ikke Farve. Thi hvad er Farve? Farve er Modsætning, men Modsætning er Uro, Bevægethed, selv om to Modsætninger staae nok saa stille ligeoverfor hinanden, det at det er Modsætninger, er Uro. Saaledes Sommeren <den er Ro>. Men saa kommer Efteraaret og med Efteraaret Lidenskaberne, og med Lidenskaberne Uroen, og med Uroen Farven, og med Lidenskabens Uro Farvens Vexel og Skiften. At skifte Farve er jo netop Udtrykket for Uro Lidenskabens Uro. Og Efteraaret skifter Farve. I Modsætning til Sommeren maa man sige at det Eiendoml. ved Efteraaret er: at skifte Farve. Forsaavidt man vil sige, at Efteraaret dog er en længere Tid, og da det altsaa varer Noget med denne Skiften, saa vil jeg sige: Modsætningerne ere om Efteraaret i ethvert øieblik saa stærkt i Bevægelse, at det er som en idelig Skiften. Man kan nemlig ikke see alle Modsætninger paa een Gang og saaledes fremkommer Vexelen derved, at man seer de samme Modsætninger sammen med en ny Modsætning og saaledes fremdeles.

Det "mørkladne Efteraar" er derfor ikke blot veemodigt; men der er noget Heroisk – thi det er Naturens Undergang dens Kamp for Livet. Den bøier sig under Tilintetgjørelsen dette er det veemodige, men da er det igjen som om der et øieblik erindredes og gjenlød Sommerens Lyst, men langt intensivere, fordi Tiden er knap.

See, ved Foden visner Straaet; men hvis Du vil see nøie til, skal Du see, at hvert Straae har sin egen Farve. Imidlertid holder Bøgen sig opreist. Den vil ikke bøie sig, den vil ikke give efter, den ryster veemodigt med Hovedet, men da igjen stolt ryster den det Visne af sig, den vil hellere have nogle faae Blade som ikke ere visne, end alle disse visne. Hvad mærkeligt er der vel om Sommeren ved et grønt Blad, hvem see egl., at det er Grønt, hvad Poesie er der i det Grønne om Sommeren i alt det Grønne – det er jo næsten som Grønt man spiser. Men om Efteraaret! Naar et Bøgetræ staaer afbladet, og kun har eet eneste grønt, men frisk grønt Blad paa sin nøgne Stamme: da seer Du den Farve: grønt, Du ser den <ved> Modsætning.

210 No 5.

Efteraaret er Erindringens Tid.

NB. denne Tale skal holdes i den reneste og ædleste Aand, for at danne Modsætning til det Fortvivlede i de Andres.

Det er bekjendt, at Den, der forstaaer sig paa Kogekunsten tilgavns, veed at tilberede selv det usmagelige paa en delicat Maade. Saaledes ogsaa med Erindringen hvad den har tilberedet, hvad den serverer, er delicious

NB. Tonarten maa forædles lidt, ell. bliver det ikke pathetisk nok.